

Biblioteca ASTRA,
Corpul B

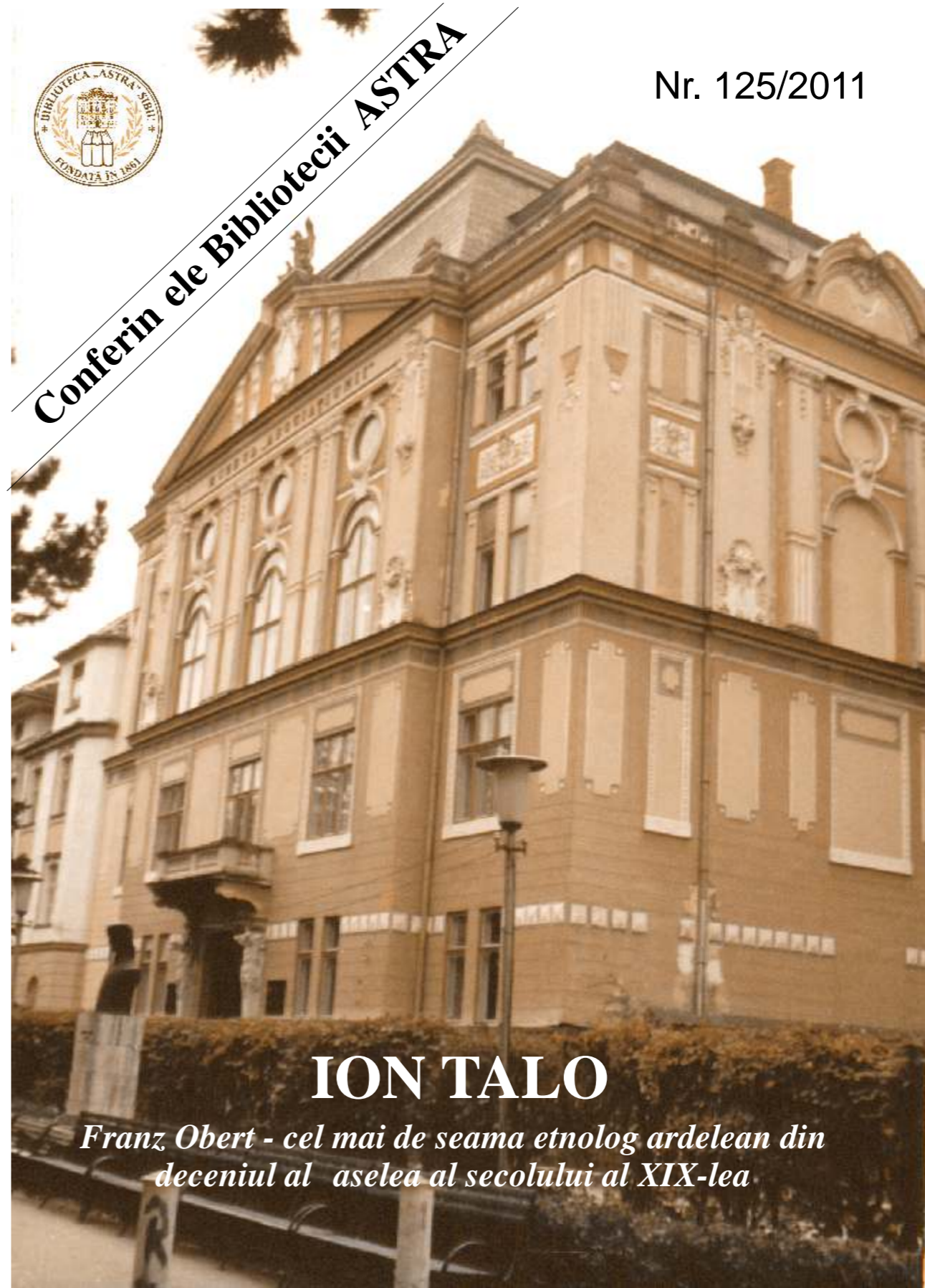

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 125/2011

ION TALO

*Franz Obert - cel mai de seama etnolog ardelean din
deceniul al aselea al secolului al XIX-lea*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA:

ION TALOȘ: *Franz Obert - cel mai de seamă etnolog ardelean din
deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea*

Coordonatorul colecției: Onuc **Nemeș-Vintilă**
Grafică copertă: Daniela **Rusu**
Editor: Daniela **Rusu**

Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 15 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

CONSILIUL JUDEȚEAN SIBIU
BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. G. Barițiu, nr. 5-7, cod 550178
Sibiu, ROMÂNIA
Tel.: +40 269 210551, +40 369 561731, fax: +40 269 215775
Web: <http://www.bjastrasibiu.ro>, e-mail: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Ion Talos
n. 1934

Date bio-bibliografice

Născut la 22 iunie 1934 în satul Prodănești, jud. Sălaj, din părinții Gavril și Ilca (născută Taloș), agricultori în sat.

Școala primară în satul natal (1940-1944), Școala Normală de băieți din Cluj (1945-1952), Facultatea de Filologie a Universității "V. Babeș" din Cluj (1953-1957). Cercetător stagiar la colectivul de folclor al Institutului de Lingvistică din Cluj, cercetător științific (1963-1968), cercetător principal III și șef al Secției de etnografie și folclor a Centrului de științe sociale al Filialei Cluj a Academiei (1968-1985). Specializare la Deutsches Volksliedarchiv din Freiburg (1966-1967 și 1970-1971). Lector de limba și literatura română la Universitatea din Köln (1978-1983). Din 1986 colaborator și apoi profesor la aceeași universitate

Doctor în științe filologice 1970 la Universitatea București. Doctor habil. 1993 la Universitatea din Köln. Cercetări de teren în mai multe regiuni ale României, în Germania, Bulgaria, Spania și Maroc.

Publicații: peste 200 de lucrări: teme de istorie a folcloristicii românești, de folclor comparat („Meșterul Manole“, „Cununia fraților și Nunta Soarelui”, studii despre „Miorița”, "colindul leului"), teme din folclorul francez, spaniol, italian, colaborare la Corpusul folclorului românesc (ghicitorile, proverbele și zicătorile).

Traduceri: Antologia de lirică populară a lui Lucian Blaga – editie bilingvă româno-germană, în colaborare cu A. Greive și G. Schüler); Brancaflor. Märchen aus der Romania (2009); Franz Obert: Basme și legende românești din Ardeal (2011).

Distincții: *Premio Internazionale di Studi Demoetnoantropologici G. Pitre – S. Salomone Marino. Città di Palermo. Edizione 2003.*

Premiul „Timotei Cipariu” al Academiei Române pe anul 2004

Colaborări la lucrări internaționale

- Enzyklopädie des Märchens, editată de Kurt Ranke / Rolf Wilh. Brednich.

- Internationale volkskundliche Bibliographie (1979-1984)

- The Encyclopedia of Religion, editor: Mircea Eliade. New York, London 1987

- Märchen und Märchenforschung in Europa. Ein Handbuch (editat de Diether Röth și Walter Kahn. Frankfurt 1993).

Franz Obert
(1828 - 1908)

Din această serie au apărut conferințele:

Octavian Paler	<i>Autoportret într-o oglindă spartă</i>	1
Constantin Noica	<i>Eminescu – omul deplin al culturii românești</i>	2
Horia Bernea	<i>Evocat de: Andrei Pleșu, Sabin Adrian Luca, Ion Onuc Nemeș</i>	3
Rodica Braga	<i>Anul 2000. Simple exerciții de sinceritate</i>	4
Mircea Braga	<i>Întoarcerea ex- librisului</i>	5
Ion Agârbiceanu	<i>Către un nou ideal – 1931 –</i>	6
Ion Agârbiceanu	<i>Necesitatea din care a răsărit <<ASTRA>></i>	7
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007		8
Pr. acad. Mircea Păcurariu	<i>– Mitropolitul Andrei Șaguna – 200 de ani de la naștere</i>	9
Ioan Lupaș	<i>Viața și activitatea lui Gheorghe Barițiu</i>	10
Victor V. Grecu	<i>Dreptul limbii</i>	11
Antonie Plămădeală	<i>A plecat și Constantin Noica</i>	12
Giovanni Ruggeri	<i>Muzeul de Icoane pe Sticlă din Sibiel</i>	13
Dorli Blaga	<i>În ciuda vremurilor de atunci, viața lui Blaga la Sibiu a fost frumoasă și luminoasă</i>	14

Octavian Goga	<i>La groapa lui Șaguna</i>	15
George Banu	<i>Actorul european</i>	16
Rita Amedick	<i>Podoabe pentru o sfântă a săracilor</i>	17
Basarab Nicolescu	<i>Întrebări esențiale despre univers</i>	18
Vasile Goldiș	<i>La mutarea bustului lui G. Barițiu în fața Muzeului Asociațiunii</i>	19
Eugen Simion	<i>Constantin Noica – arhitectura ființei</i>	20
Jan Urban Jarnik	<i>Un prieten sincer al poporului nostru</i>	21
Al. Dima	<i>George Coșbuc în Sibiu</i>	22
Octavian Goga	<i>Țăranul în literatura noastră poetică</i>	23
Răzvan Codrescu	<i>Doctorul Nicolae C. Paulescu sau Știința lui Scio Deum esse</i>	24
Victor V. Grecu	<i>Identitate. Unitate. Integrare – în spectrul globalizării</i>	25
Remus Rizescu	<i>Compozitorul slovac Jan Levoslav Bella și Sibiul</i>	26
Teodor Ardelean	<i>Limba înainte de toate și în toate</i>	27
Andrei Șaguna	<i>Românii s-au zbatut mai mult pentru limbă decât pentru viață</i>	28
Andrei Bârseanu	<i>Asociațiunea nu va face literatură și știință, ci numai va sprijini literatura și știința</i>	29
Iuliu Moldovan	<i>Problema Munților Apuseni</i>	30

Ion Duma	<i>Eminescu și românii din Ungaria</i>	31
Vasile Ladislau Pop	<i>„Luptele politice nu numai că ne-au răpit timpul, dar au înstrăinat frați de către frați”</i>	32
Vasile Ladislau Pop	<i>“Numai lumina, numai cultura ne poate mântui: cultura și lumina trebuie să ne dea putere în brațe, ca să ne știm apăra viața, și minte și înțelepciune spre a ne ști conserva și înmulți cele trebuincioase întru susținerea vieții”</i>	33
Vasile Ladislau Pop	<i>«(...)În loc de a trage unii într-o parte, alții în alta, în loc de a lucra unii spre stricarea și slăbirea altora ca să ne ridicam persoanele noastre (...)»</i>	34
Sebastian Stanca	<i>Pastelele lui Alecsandri</i>	35
Andrei Bârseanu	<i>„Oamenii mari se cunosc după seriozitatea cu care tratează chiar și lucrurile mici”</i>	36
Andrei Șaguna	<i>„Suntem fiii unei patrii umane, culte și constituționale”</i>	37
George Barițiu, Iacob Bologa	<i>“Nici unu poporu care nu cultiva artile si industri’a, nu are dreptu a se numerá între poporale civilisate”</i>	38
Acad. Radu P. Voinea	<i>Asociațiunea a avut un rol important în realizarea unității spirituale și naționale a tuturor românilor</i>	39
Vasile Ladislau Pop	<i>„Asociatiunea nutrește și conservă spiritul național, cultivă și conservă limba și prin aceasta existența națională”</i>	40

Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Înființarea unei școli române de fete în Sibiu</i>	41
Iacob Bologa	<i>Numai dezvoltarea facultăților spirituale, numai luminarea minții, numai cultura cea adevărată, norocesc, fericesc pe om, va noroci și va ferici pe poporul român</i>	42
Iacob Bologa, dr. D. P. Barcianu	<i>Asociațiunea pentru înaintarea în cultură a femeii române</i>	43
Iacob Bologa	<i>Poporul român singur prin cultură poate să se înalțe la acea vază și demnitate care l-ar putea mântui de nenumăratele rele ce-l apasă</i>	44
Iacob Bologa	<i>Asociațiunea este de nespus folos nu numai pentru români ci și pentru popoarele conlocuitoare</i>	45
George Barițiu	<i>Raport general asupra stării Asociațiunii, 1889 ...</i>	46
Antonie Plămădeală	<i>Darul Asociațiunii către poporul român</i>	47
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	48
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Cercul Literar de la Sibiu</i>	49
Elena Macavei	<i>Rolul Asociațiunii ASTRA în emanciparea femeii și educația copiilor</i>	50
Ioan Mariș	<i>Lucian Blaga și Emil Cioran (între afinitățile afective și refuzurile selective)</i>	51
Ștefan Pascu	<i>Rolul național-cultural al ASTREI</i>	52

Andrei Șaguna	<i>Munca este onoarea și reputația cea mai mare a omului</i>	53
Timotei Cipariu	<i>Școlile elementare sunt fundamentul culturii naționale și a literaturii naționale</i>	54
Timotei Cipariu	<i>Două gimnazii pentru înaintarea culturii naționale la Năsăud și Blaj</i>	55
Timotei Cipariu	<i>Cauzele naționale, prin bărbați energici, capabili de orice sacrificiu</i>	56
Cristofor I. Simionescu	<i>Astra și Țările Române</i>	57
Mihai Sofronie	<i>Vasile Stroescu, un filantrop aproape uitat</i>	58
Matei Pamfil	<i>Andrei Bârseanu și Asociațiunea</i>	59
Matei Pamfil	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna și Asociațiunea</i>	60
Elena Macavei	<i>Călătorie în China</i>	61
Elena Macavei	<i>Glume, anecdote în publicațiile ASTREI</i>	62
Caius Iacob	<i>Matematica românească de la Gheorghe Lazăr la Traian Lalescu</i>	63
Nicolae Nicoară-Horia	<i>Schiță de portret - Atanasie Marian Marienescu –</i>	64
Tatiana Benchea	<i>Creativitatea, izvor de energie</i>	65
Sergiu Găbureac	<i>Crizele și biblioteca publică</i>	66

Mihai Racovițan	<i>Sibiul în anul evenimentelor decisive – 1918</i>	67
Mihai Racovițan	<i>Rosturile Sibiului în revoluția română din Transilvania de la 1848-1849</i>	68
Antonie Plămădeală	<i>ASTRA – Ctitorii și ctitoriile ei</i>	69
Vasile Avram	<i>Sensuri bipolare în poezia lui Blaga</i>	70
Vasile Avram	<i>Ritual pentru Noica</i>	71
Vasile Avram	<i>Codul Eminescu</i>	72
Vasile Avram	<i>Modelul Cioran</i>	73
George Barițiu	<i>Unul din scopurile principale ale școlilor de fete este să împuțineze urmările triste ale blestemului care se numește lux, vanitate omenească, dacă nu le poate paraliza cu totul</i>	74
George Barițiu	<i>Meritul Asociațiunii constă în admirabila sa influență morală care o pătrunde în toate fibrele poporului nostru</i>	75
Diana Câmpan	<i>Constantin Noica – restituiri</i>	76
Diana Câmpan	<i>Aventura adevărului fără de sfârșit în cultură; Cultura – o utopie asumată</i>	77
Alexandru Dobre	<i>Asociațiunea Transilvană pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român și Societatea Academică Română</i>	78
Valer Hossu	<i>Episcopul Dr. Iuliu Hossu – Trăirea în jurământul pentru sionul românesc</i>	79

Cornel Lungu	<i>Momente ale participării Sibiului la Revoluția din 1848-1849 în Transilvania. Locul și rolul Comitetului Națiunii Române</i>	80
Cornel Lungu	<i>Din legăturile “ASTREI” cu societăți academice și culturale române și străine 1861-1914</i>	81
Cornel Lungu	<i>Pașii poetului în cetate</i>	82
Ovidiu Hurduzeu	<i>Capitalismul cu conștiință și economia participativă</i>	83
Ion Bianu	<i>August Treboniu Laurian</i>	84
Ilie Moise	<i>Ilie Dăianu și spiritul Blajului</i>	85
Cornel Lungu	<i>Petiția Episcopiei Române Ortodoxe din Statele Unite ale Americii de Nord către președintele Woodrow Wilson</i>	86
Alexiu Tatu	<i>Mihai Viteazul în documentele Serviciului Județean Sibiu al Arhivelor Naționale</i>	87
Bianca Karda	<i>Odiseea plecării unor români ardeleni din județul Sibiu în America (1900-1914) reflectată în presa transilvăneană a vremii</i>	88
Eugenia Crișan	<i>Generalul francez Berthelot și România</i>	89
George Barițiu	<i>Adunarea generală a XXX-a a Asociațiunii Transilvane</i>	90
Constantin Cubleşan	<i>Mihai Eminescu – Ciclul schillerian</i>	91
Constantin Cubleşan	<i>Ion Pop Reteganul – Folclorist și publicist</i>	92

Constantin Cubleşan	<i>Ioan Slavici – portret în oglinda timpului</i>	93
Mircea Braga	<i>Însemnări despre multiculturalitate</i>	94
Marius Laurian	<i>August Treboniu Laurian</i>	95
Keresztes Coloman Stefan, Eugenia Simona Keresztes	<i>Genii ale matematicii la Sibiu: Farkas Bolyai și János Bolyai.....</i>	96
Alexandru Sterca- Şuluţiu	<i>Nu este sub sóre natiune, care cu mai mare ardóre a animei sê-sí iubésca patrià sí vetr'a strabuniloru sei, cá Românulu</i>	97
Ioan Lupaş	<i>Înfiinţarea „Asociaţiunii“ și conducătorii ei</i>	98
Iosif Sterca Şuluţiu	<i>Discursul ținut la inaugurarea Muzeului istoric și etnografic și la deschiderea Expoziţiei, în 19 August st. N. 1905</i>	99
Ion Onuc Nemeş- Vintilă	<i>Bibliotecile publice din Olanda și misiunea lor: „Să facem o comunitate mai bună”</i>	100
Virgiliu Florea	<i>Anton Pann în reeditarea-model lui M. Gaster (1936)</i>	101
Horst Ernst Klusch	<i>Pe urmele strămoşilor habani</i>	102
Ion Agârbiceanu	<i>Raportul Secretariatului general al Secţiunilor literare-ştiinţifice ale „Astrei” dela 6 Iunie 1932 – 27 Mai 1933</i>	103

Liliana Popa	<i>Oameni și cărți în Sibiul de altădată</i>	104
Vasile Crișan	<i>Protecția patrimoniului cultural sibian. Istorie și actualitate</i>	105
George Barițiu	<i>Din istoria Asociațiunii (1861-1888)</i>	106
George Barițiu	<i>Raportul Asociațiunii după 31 ani</i>	107
Werner Schaal	<i>Noua Bibliotecă Universitară a Universității „Lucian Blaga” – Die neue Universitätsbibliothek der Lucian-Blaga-Universität</i>	108
Harion Pușcariu	<i>Cuvântulă Presidială la deschiderea adunărei generale a Asociațiunei transilvane, ținute la 10/22 și 11/23 Octobrie a. c. în Năseudă</i>	109
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Constantin Noica</i>	110
Marin Diaconu	<i>Emil Cioran și Nicolae Tatu</i>	111
Vasile Grajdian	<i>Preotul muzician Gheorghe Șoima</i>	112
Matei Pamfil	<i>Gustav Weigand și Asociațiunea</i>	113
Paul Brusanowski	<i>Mitropolitul Andrei Șaguna – o viață de sfințenie</i>	114
Paul Brusanowski	<i>Concepția canonică a mitropolitului Andrei Șaguna privind organizarea Ortodoxiei ecumenice și a poziției Mitropoliei românești din Transilvania și Ungaria</i>	115
Liliana Moldovan	<i>Deschideri antropologice în opera lui Emil Cioran</i>	116

Alexiu Tatu	<i>Arhivele Statului din Cluj în refugiu la Sibiu. Documente de arhivă</i>	117
Mariana S.Țăranu	<i>Degradarea sistemului de învățământ, mass- media și persecuțiile religioase din Moldova de la est de Prut în timpul primei ocupații sovietice (1940-1941)</i>	118
Rodica Braga	<i>Despre condiția femeii –scriitor</i>	119
C. George Săndulescu	<i>Atitudinea Noica</i>	120
	<i>Școala civilă de fete cu internat</i>	121
Elena Macavei	<i>Însemnări de călătorie în Scandinavia</i>	122
Corina Turcu	<i>Stil și gândire la Augustin Buzura</i>	123
Nicolae Balotă	<i>Cercul câinilor muzicanți</i>	124
Ion Taloș	<i>Franz Obert - cel mai de seamă etnolog ardelean din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea</i>	125

Ion Taloș

*Franz Obert - cel mai de seamă etnolog ardelean
din deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea¹*

Biografia lui Franz Obert s-a bucurat de atenția mai multor cercetători, ceea ce ne dispensează de o prezentare detaliată a ei². Pentru înțelegerea personalității lui Franz Obert oferim aici datele biografice esențiale: s-a născut la 6 ianuarie 1828 la Tătârlău, jud. Alba, și a decedat la 9 sept. 1908, la Brașov³. A început să studieze dreptul la Cluj (1846), iar din 1847, teologia evanghelică, filosofia și istoria, la Leipzig (1847), unde a desfășurat activități revoluționare, fiind arestat temporar și punându-i-se în vedere să părăsească Germania. S-a retras la Viena (1850), unde a desfășurat activitate jurnalistică. Apoi a fost profesor la gimnaziul din Mediaș (1851-1861), preot la Șoala (1860), în Valea Viilor (1869) și în Ațel (1872), jud. Sibiu și, din 1881, la Brașov. A fost deputat în Dieta din Sibiu (1863).

¹ Cu unele modificări, textul de față va apărea ca introducere la Franz Obert: *Basme și legende românești din Ardeal*. Traducere din limba germană după ediția Adolf Schullerus, studiu introductiv, note și anexe, de Ion Taloș. Anexe: 1. Trei narațiuni din articolele lui Franz Obert (traducere) 2. Două studii etnografice ale lui Franz Obert (în limba germană). Volumul urmează să apară la Editura Argonaut din Cluj-Napoca.

² Carl Göllner: *Franz Obert. Leben und Wirken*. În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 17, 1974, nr. 1, p. 5-40.

³ Într-o corespondență electronică avută cu strănepotul lui Obert, dl. Gernot Nussbächer, din Brașov, am primit următoarele informații, pentru care îi aduc mulțumiri cordiale: "Pot să vă mai scriu, că el a murit în clădirea din Katharinengasse Nr. 1 (azi str. Brâncoveanu nr. 5 sau 7), iar în 1927 sau 1928 s-a pus o placă de marmură pe clădire în cinstea lui. Tatăl meu și cu mine eram de față, când, într-o duminică, probabil între anii 1951 - 1956, când mergeam spre Poiana Brașov, prin acea stradă, niște soldați de securitate au distrus inscripția - clădirea fiind atunci ocupată de Securitate. Când ne-am întors seara, inscripția era dispărută și tatăl meu a găsit cu greu o bucăciță de marmură, care nu știu unde a ajuns, în orice caz nu la mine."

10..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

S-a manifestat ca poet și prozator, ca etnograf și folclorist, ca istoric, eseist și politician. A întemeiat publicațiile periodice: *Kirche und Schule* (1861) și *Schul- und Kirchenbote* (1866). Parametrii esențiali ai activității lui Obert au fost biserica și școala, dar și etnografia și folclorul. A alcătuit și publicat manuale școlare, a inițiat cursuri de perfecționare și întâlniri ale cadrelor didactice (un fel de consfătuiri, în terminologia de mai târziu). Numeroasele colaborări ale lui la periodicele sașilor ardeleni dovedesc aceleași preocupări. Pentru această activitate, dar, poate, și pentru cea din domeniul cercetării etnografice și folclorice, care constituie obiectul prezentului studiu introductiv, i s-a conferit, în 1899, titlul de *Doctor Honoris Causa* al universităților din Berlin și Marburg⁴, iar la centenarul nașterii lui (1928) a fost publicat un volum comemorativ⁵.

În poezie, ca și în proză, Obert își exprimă entuziamul și admirația pentru "frumoasa", "bogata" și "vesela" țară a Ardealului, pe care o descrie în tonuri asemănătoare celor din "Ardealul", de N. Bălcescu. Ca om și gânditor politic, Franz Obert avea, cum se exprimă el însuși, o singură "stea călăuzitoare", aceea a gândirii și acțiunii în favoarea egalității în drepturi a întregii populații a Ardealului⁶. Într-adevăr, în opera lui nu se întrevede nici un fel de atitudine discriminatorie față de vreuna dintre etniile care conviețuiau în Ardeal. În această privință a mers pe urmele marelui luptător pentru dreptate și pentru egalitatea tuturor ardelenilor, Stephan Ludwig Roth, căruia i-a dedicat unul dintre cele dintâi studii monografice⁷. Roth se împotriviise tendințelor de

⁴ *Dr. Franz Obert. Sein Leben und Wirken. Festschrift zur Feier seines 100. Geburtstages.* Im Auftrag des Siebenbürgisch-sächsischen Lehrertages bearbeitet von Dr. Eduard Morres. Kronstadt 1927, p. 160-161.

⁵ Cf. nota 3.

⁶ Cf. și Carl Göllner: *Siebenbürgisch-sächsische Persönlichkeiten. Porträits.* Bukarest 1981, p.126-136.

⁷ *Stephan Ludwig Roth: Sein Leben und seine Schriften.* I-II. Wien 1896.

maghiarizare din Ardeal și a publicat, în 1842, lucrarea intitulată „*Der Sprachkampf in Siebenbürgen. Eine Beleuchtung des Woher und Wohin?*”
Idea de bază a acestei lucrări poate fi rezumată în următoarea memorabilă declarație a lui:

„*Eine Sprache zur Landessprache zu erklären hat nicht Not. Denn eine Sprache haben wir schon. Es ist nicht die deutsche, aber auch nicht die magyarische, sondern die walachische!*”⁸

În traducere: "Nu e nevoie să declarăm o limbă ca limbă a țării. Căci o limbă avem deja. Aceasta nu e nici germana, dar nici maghiara, ci româna."

Atitudinea lui Roth în problema drepturilor tuturor ardelenilor a avut consecințe dezastruoase pentru el, atrăgându-i ura oficialităților maghiare ale vremii, care, în cele din urmă, l-au condamnat la moarte și executat, la Cluj, în 1849. Încercând să impună comemorarea a cinci decenii de la executarea lui Roth, Obert a publicat o fotografie care înfățișa casa lui Roth și poezia *Zu Klausenburg (La Cluj)*, pe care autoritățile au apreciat-o ca agitație "împotriva unei naționalități". În consecință i-a fost perchiziționată casa, i-au fost confiscate fotografiile tipărite de el cu casa lui Roth și a fost convocat la procuratură.

*

Franz Obert a fost cel mai important etnograf și folclorist ardelean din deceniul al șaselea al sec. al XIX-lea, dar activitatea lui nu s-a bucurat pe măsură de aprecierea contemporanilor și nici a urmașilor⁹. În vreme ce alți

⁸ Ap. Carl Göllner: *Siebenbürgisch-sächsische Persönlichkeiten. Porträts*. Bukarest 1981, p. 112-113. Cf. și http://de.wikipedia.org/wiki/Stephan_Ludwig_Roth.

⁹ În ultima jumătate de secol sunt cunoscute doar patru articole despre Obert: primul aparține lui Al. Bistrițeanu: *Primii culegători de basme românești (Fr. Schott, Obert, Kumisch)*. În: *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* 5, 1956, nr. 1-2, p. 13-40, următoarele două au

12..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

intelectuali sași culegeau texte lirice ori făceau antologii de cântece populare românești, preluându-le mai ales din colecția Alecsandri și traducându-le în germană, ori încercau să organizeze culegerile cu ajutorul corespondenților, Obert a realizat prin forțe proprii cea mai importantă colecție de proză populară din acea vreme și a întreprins cercetări etnografice în Ardealul de sud. Unele dintre articolele lui, rezultate din investigații de teren, au fost trecute în mod inexplicabil cu vederea de autorii mării lucrări bio-bibliografice a scriitorilor sași din Ardeal, inițiată de J. Trausch¹⁰, și continuată de Fr. Schuller și Hermann A. Hienz¹¹. Pe de altă parte, în volumele apărute până acum ale *Bibliografiei generale a etnografiei și folclorului românesc*, numele lui Obert apare doar de două ori¹².

Cercetând revista *Das Ausland*, care apărea la Augsburg și în care a fost tipărită o parte a colecției de basme și legende românești a lui Obert, am dat peste două articole neconsemnate în lexiconul scriitorilor sași din Ardeal. Primul se intitulează *Die Mokbanen und ihre Heerden (Mocanii și turmele lor)*, iar al doilea, *Die Zigeuner des siebenbürgisch-sächsischen Hochlands (Țiganiii din Ardealul muntos)*, pe care le vom analiza mai jos și le reproducem în anexa

caracter comemorativ, dar se referă (și) la activitatea de etnolog a lui Obert: Anca Goția: *Unser kulturelles Erbe. Siebenbürger Sachsen als Förderer rumänischer Volkskunde (VII). Franz Obert (1828-1908)*. În: *Karpatenrundschau* 13, (24) (1980), nr. 18, p. 6; și Hanni Markel: *Ein Mann der Feder und der Tat. 75 Jahre seit dem Tod Franz Oberts*. În: *Karpatenrundschau* 1983, nr. 37, p. 5. Al patrulea e datorat lui Iordan Datcu: *Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie*. Ediția a III-a, revăzută și mult adăugită. București 2006, p. 660.

¹⁰ *Schriftsteller-Lexikon oder biographisch-literarische Denk-Blätter der Siebenbürger Deutschen*, III. Kronstadt 1871, p. 21-24.

¹¹ *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen. Bio-bibliographisches Handbuch für Wissenschaft, Dichtung und Publizistik. Begründet von Joseph Trausch. Fortgeführt von Friedrich Schuller und Hermann A. Hienz*. Band IX M-P. Köln, Weimar, Wien 2004, p. 281-291.

¹² *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului românesc*. I (1800-1891). București 1968, sub nr. 2921 (Romänische Märchen. În: *Magazin für Geschichte und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens* (1859, p. 112-121) și sub nr. 3222 (*Zum Besten der Abgebrannten in Bistritz* (1857, ²1859); în vol. II (1892-1904). București 2002 nu apare deloc.

acestei lucrări. Primul articol este cu totul necunoscut, pe când al doilea e citat, uneori, cu titlul, dar fără datele lui bibliografice, ca să nu vorbim despre faptul că nu e comentat conținutul lui. Unii autori mai citează articolele *Die transsylvanischen Alpen* și *Aus dem Zibingebirge*, tot fără a oferi datele lor bibliografice¹³ și, în ciuda eforturilor făcute, n-am reușit să le descoperim. Apreciem însă că ele trebuie să fie de interes pentru etnologie.

Chipuri săsești de viață

Înainte de a trece la articolele și la colecția de basme și legende ardelenesti a lui Franz Obert e cazul să ne oprim pe scurt asupra volumului *Sächsische Lebensbilder*¹⁴ (*Chipuri săsești de viață*), prin care autorul face dovada atașamentului său față de națiunea germană din Ardeal, de Ardeal în general, ca țară, propunându-ne un fel de *Landeskunde*, demnă de tot interesul. Se știe că Obert a ținut decenii la rând un jurnal de zi (Tagebuch), pe care l-a distrus apoi în cea mai mare parte. Totuși, e de presupus că jurnalul i-a servit la redactarea unora dintre capitolele publicate în volumul menționat aici. Rezultă că Obert a fost un îndrăgostit de Ardeal, de relieful lui, și că era un profund cunoscător al vieții ardelenilor din epoca lui. Unul dintre aceste capitole, *Im Weinland*¹⁵ (*În Țara Vinului*), descrie podgoriile, care înlocuiesc fructele sudice, necultivate aici, cu toate că Ardealul nu e mai departe de ecuator decât nordul Italiei. În schimb, vinurile (muscat, fetească, risling ș.a.) din Băgaciu (Bogeschkdorf), Biertan (Birthälm), Mediaș, Veseuș (Michelsdorf), Bazna (Baaßen) sau Blaj pot fi comparate cu multe dintre vinurile renumite din zone mai cunoscute în lume. Obert menționează uzanța după care

¹³ Ap. Carl Göllner: *Franz Obert. Leben und Wirken...*, p. 36.

¹⁴ Wien 1896. 216 p.

¹⁵ p. 1-7.

14..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

studentilor, profesorilor sau slujitorilor bisericii le era permis oricând să-și ia struguri din cei la care ajung din cărare și să mănânce oricâți doresc, dar le era interzis de a-i lua cu ei, "în năframă" sau în alte obiecte. De asemenea remarcă Obert bucuria de la culesul strugurilor, când studenții își luau vacanță, soldații primeau permisie, iar ucenicii își dădeau demisia din post (p. 6). El informează mai departe că în Saschiz (Kaisisd), din vița de vie se făceau capete de lulea (Pfeifenköpfe), care se vindeau și în strănătate, iar în afară de vin, se producea federvais (*Mostsuppe*), care e consumat cu mămligă caldă, cu rosine etc.

În notițele unui predicator de țară (*Aus den Papieren eines Landpredigers*) se găsesc de asemenea informații de interes despre sași, dar de câteva ori și despre românii din Ardeal. Printre ele, festivitățile de instalare a comandantului cetății Sibiului; de reținut este o scenă de ritual: boii care urmau a fi sacrificați pentru masa comună de după instalare au fost prezentați cu coarne aurite¹⁶, imagine pe care o cunoaștem din epica și din obiceiurile populare. Se vede de asemenea că tânărul Obert trăia în unele perioade ale anului ca un adevărat țăran și avea ambiția de a realiza unele munci la calitatea celor mai pricepuți agricultori; de pildă, îi plăcea să încarce carul cu fân în așa fel, încât roțile să fie acoperite cu fân până la jumătate, ceea ce stârnea admirația celor din jur, uimiți că un elev dovedea atâta îndemânare. La fel de îndemânatic se arăta și la seceratul grâului¹⁷.

Familia lui avea pământ arabil și fânață, lucrat în general de către zilerii români din localitate. El fixează în scris imagini ale secerătorilor¹⁸, care se sculau la primul cântat al cocoșilor: femeile duceau secerea într-o mână sau pe umăr, iar în cealaltă coșul cu mâncare, în care numai rareori se afla altceva decât lapte acru, iar bărbații duceau vase pentru apa de băut, pe care le

¹⁶ *Ibid.*, p. 77-78.

¹⁷ *Ibid.*, p. 94.

¹⁸ *Zur Erntezeit. Ibid.*, p. 115-123.

umpleau la fântâna cea mai apropiată de holdă. El decie munca obositoare a secerătorilor, pauza scurtă, în care li se oferea pâine și apă, masa de prânz, constând din lapte acru, urmată de odihnă și somn, după care începea a doua parte a efortului zilierilor. La întoarcerea de la secerat, când auzeau clopotele de seară, se opreau și își scoteau pălăria, în semn de reculegere și închinare.

Cina avea loc în curte, la un capăt al mesei luând loc gospodarul, la celălalt, în apropierea sobei de gătit, stând în picioare gospodina. Secerătorii primeau acum carne, în vreme ce gospodarul umplea paharul cu vin, care trecea din mână în mână, fiecare golindu-l până la fund. Mulți oameni se duceau la culcare, în vreme ce alții cântau: de câte ori a fost autorul în sat, în perioada seceratului, a auzit aceleași cântece germane din care a publicat în *Deutsches Museum*, al lui Robert Prutz (Leipzig 1858), nouă dintre acestea fiind reproduse și în acest volum¹⁹.

La sfârșitul săptămânii de recoltă mai rămânea ici-colo câte o holdă nesecerată, iar "*Borger*" (boactărul) mergea de la o casă la alta, anunțând că acum recolta poate fi adusă acasă. Viața satului avea așadar regulile ei, respectate de toți.

Atitudinea politică a lui Obert poate fi constatată, între altele, în scrierea referitoare la Johann Friedrich Geltsch, teolog evanghelic și poet, în care scrie admirativ despre *cei șapte din Göttingen*, o grupă de profesori universitari, care s-au ridicat împotriva suspendării constituției din Saxonia Inferioară (Niedersachsen) de către regele Ernst August din Hanovra, în 1837, printre care se aflau și frații Grimm, toți fiind înlăturați din universitate și expulzați din Saxonia Inferioară²⁰. Ei se bucurau și de admirația lui Obert.

¹⁹ *Ibid.*, p. 116-123.

²⁰ *Id.*, *Ibid.*, p. 129-131.

16..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

În același volum apare o scriere de toată frumusețea, dedicată de Obert unui grup de emigranți șvabi sosiți într-un orașel săsesc în vara lui 1846. Veneau din Württemberg. Erau 50 de suflete (fără a lua în considerare pe sugari, scrie el), pe care localnicii i-au privit cu uimire și i-au numit, printr-un fel de etimologie populară, "Magranten" (*Emigranten, emigranți, magranți*)²¹. Christian și sora lui, Rieke, rămân pe loc, în vreme ce restul emigranților pleacă în alte localități. Obert urmărește și descrie soarta celor doi frați, comună de altfel mai tuturor emigranților din toate timpurile. Aceștia au suferit înjosiri și umilințe, au fost lipsiți de drepturile pe care le aveau sașii din regiune, au fost deposedați de puținul câștigat prin muncă grea; muncind asiduu au reușit să-și cumpere o căscioară și puțin pământ, dar își amintesc mereu *de acasă*, unde li se pare că a fost mai bine și unde el ar dori să se întoarcă, în vreme ce Rieke e speriată de ideea întoarcerii. Ei ajung să aibă fân, cartofi, vin - s-ar putea spune -, motive de mulțumire, dar portul și limba lor diferea de a celor din jur²², apt care îi expunea unor ironii. Tot ceea ce făceau ei, dar mai ales comportamentul surorii, felul în care dansa, chiar și frumusețea ei, erau comentate negativ: de pildă, dacă citea, se spunea că se sustrage de la muncă; pe de altă parte, când Christian, generos din fire, a făcut o dată, la dansul miresei, un dar mai mare decât alții din sat, faptul e considerat o jignire adusă fiilor de oameni avuți: cum își permite așa ceva un *magrant* ? Totul era întors în negativ. Cei doi trăiau într-un univers ostil, pe care nu-l înțelegeau: Christian a observat că sașii trăiesc izolați de restul etniilor din Ardeal; în cârciumă, el nu întâlnește decât români și țigani. La târg au de a face cu români, a căror limbă n-o înțeleg, și nici aceștia pe a lor; habar

²¹ *Ibid.*, p. 158-185.

²² Fără să vrei îți amintești versurile lui Eminescu, din Luceafărul: *Străin la vorbă și la port* - elementele esențiale care ne disting de orice etnie.

nu au cum se face târgul, și care sunt legile lui nescrise. Totuși reușesc să-și cumpere două vaci.

Fiul judecătorului, un fecior frumos, mai tare decât Christian, începe să dea târcoale pe unde era Rieke, se îndrăgostește de ea, și aranjează să fie invitată la o nuntă. Bineînțeles, faptul dă prilej ca Rieke să fie expusă bârfelor: cel dintâi din sat și o depravată de *magrantă!*?...

În vreme ce Christian și Rieke se aflau la nuntă, cineva le-a intrat în casă și le-a furat toate hainele și banii, dar ei sunt mulțumiți că nu le-au furat și cele două vaci. Cercetările poliției n-aveau să ducă la nici un rezultat. Chiar și această împrejurare dă prilej, în sat, la interpretări diferite: unora li s-a făcut milă și condamnă pe cei care i-au furat; alții, dimpotrivă, consideră că e o pedeapsă meritată pentru asemenea *oameni fără Dumnezeu*. Se află însă și oameni de treabă, cum e "scriitorul" din sat, care le oferă un împrumut fără dobândă.

Christian e plugarul care începe aratul și ară dublu față de alții din sat; e ironizat, dar apoi încep și alții să iasă la plug. Când sunt invitați de tineretul din sat, Christian și Rieke se comportă de parcă ar fi și ei de acolo, mai bine zis, ar vrea să șteargă diferențele dintre ei și restul tineretului, dar într-o asemenea împrejurare Rieke e rugată să cânte ceva din țara ei, iar ea cântă un text plin de nostalgia locurilor natale. Și ce-i rămâne unei tinere *magrante*, chiar și atunci când cel pe care-l iubește în taină, îi declară dragoste? Îi rămâne credința: "Doamne, fie cum vrei tu, nu cum vreau eu. Fie voia ta".

Întâlnirea întâmplătoare cu fiul judecătorului, pe care-l iubea și care răspundea dragostei ei, face ca aceasta să fie cea mai frumoasă zi din viața ei, dar seara, când se pregătea să se întoarcă de la munca câmpului, aude clopotul sunând a incendiu și vede fumul ridicându-se spre cer: căscioara lor era în

18..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

flăcări. Dar au ars și câteva case vecine. Evident, victimele acestui incendiu nu găseau alți vinovați decât pe *magranții înșiși*, pe care unii îi blestemau.

Când Christian a văzut cu ochii că inima surorii lui aparținea altuia, a luat hotărârea de a se întoarce acasă. Mai bine acasă, cerșind, decât să trăiască aici, într-o nesiguranță continuă, nesiguranța micii lui averi câștigată cu trudă! Chiar de-ar fi să doarmă într-un pod, unde nu se va întâmpla să fie furat și incendiat. Dar avea datorii și-i lipseau și banii pentru călătoria de întoarcere. Atunci, Christian ia hotărârea de a rămâne doar până când va câștiga banii pe care îi datora și are noroc ca anul să fie mănos, el obținând atâta recoltă, încât, vânzând-o, și-a putut achita datoria și i-au rămas și banii necesari pentru drum. Soarta îl desparte pe Christian de Rieke, aceasta căsătorindu-se cu fiul judecătorului și rămânând pe loc, iar el întorcându-se de unde a plecat.

Se poate pune întrebarea dacă acest text e o ficțiune sau e scris după un caz real. Carl Göllner, e de părere că textul a fost scris după "jurnalul lui de zi", cu alte cuvinte, el înfățișează un caz real.²³

Folclorul săsesc

Nici meritele lui Franz Obert în cercetarea folclorului săsesc n-au fost relevante încă în suficientă măsură. Se cunoaște doar că el a oferit lui Josef Haltrich 930 de expresii dialectale din dialectul din Mediaș ("*mundartliche Ausdrücke aus Mediascher Mundart*"), care au fost utilizate la elaborarea marelui dicționar săsesc din Ardeal (*Siebenbürgisch-Sächsischen Wörterbuch*).

Obert se numără printre cei dintâi culegători ai cântecelor populare germane pe care le cântau sașii din Ardeal la recoltarea grâului. El le-a publicat, cum spuneam mai sus, în *Deutsches Museum*, de Robert Prutz, în

²³ Göllner, *Franz Obert. Leben und Wirken...*, p. 34.

anul 1858, și a reprodus o parte dintre ele în volumul comentat aici: *Sächsische Lebensbilder*. E vorba de nouă texte, care - scrie el - "mi-au pătruns adânc în inimă, le auzeam și în visele nopții".²⁴ Opt dintre ele sunt cântece lirice, despre chinurile și bucuriile dragostei, cântece de despărțire sau de renunțare la dragoste în favoarea mănăstirii. Un text are caracter epic: o tânără își așteaptă iubitul timp de șapte ani; el apare incognito și îi pune sentimentele la încercare, spunându-i că iubitul ei ar avea nunta tocmai atunci cu alta, dar ea nu rostește nici o înjurătură și nici un blestem, ci îi dorește numai bine, dovadă supremă a dragostei adevărate.

Obert a cules de asemenea obiceiuri săsești la moarte și înmormântare (*Sächsische Sitten bei Tod und Begräbnis*), care n-au fost puse în valoare până acum, dar se păstrează în Arhivele Statului din Sibiu (*Lebenserinnerung*, carton 1/V, p. 136). Totodată a publicat legenda lui Sindibad, după povestirea unui țăran din Valchid (Waldhütten), în: *Siebenbürger Quartalschrift* (12.IV.1860, nr. 8), ca și *Deutsche Volkslieder aus dem Sachsenland* (ibid., 1.III.1860, nr. 5), care , din păcate, ne-au rămas din păcate inaccesibile.

Mocanii ardeleni și turmele lor

Spuneam că Franz Obert a publicat, în presa din Germania, câteva articole referitoare la Ardeal, care, nefiind cunoscute, pot fi considerate (aproape) inedite. Prin articolele lui, lumea de limbă germană lua cunoștință de această provincie. Un asemenea articol se intitulează *Die Mokanen und ihre Heerden*²⁵. Sunt denumiți mocani crescătorii români de oi așezați în județele Brașov, Orăștie (Broos) și Sibiu, comunele Brețcu, Covasna, Satulung

²⁴ *Sächsische Lebensbilder*, p. 122.

²⁵ [Mocanii și turmele lor]. În: *Das Ausland* 1856, I, p. 333-334.

20..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

(Hosszufalu), Turcheș (Türkösch), Batschfalu (?), Eschernatfalu (?), Zeronscht (?), Rășinari, Poplaka, Săliște ș.a., adică de la pasul Oituz până la Porțile de Fier, după expresia lui, la cumpăna apelor și a culturii. Obert nu indică sursa informațiilor, altfel foarte concrete, și, din acest motiv, merită să fie reproduse aici. Sunt 20.000 de familii care trăiesc din producția turmelor lor, ceea ce reprezintă cam 14 milioane de guldeni anual. Turmele pășunează iarna în Moldova, Muntenia, Dobrogea și Bulgaria, suferind, mai ales în sezonul de trecere de la iarnă la primăvară, pentru că nu ajung sub un acoperiș. Așa se face că în martie 1847 au pierit, numai în Bulgaria, 30.000 de oi ardeleni, din cauza gerului.

În 1852 au rămas în ținutul Tulcea peste 141.000 de oi la pășunat, care aparțineau la 110 familii de mocani. În schimb, uneori, mocanii trec și în Balcanii. În 1847 au trecut Dunărea 39 de turme la Giurgevo, 60 la Oltenița, 42 la Călărași, 68 la Ialomița, iar la Galați și Brăila, 72 de turme, cu un total de 473.353 de oi, păzite de 4187 de ciobani. Numărul anual al oilor din Ardeal, care treceau în câmpiile învecinate, e apreciat la două până la două milioane și jumătate. Anual se eliberează 30.000 de pașapoarte pentru mocani și angajații lor. Primăvara și vara, turmele mocanilor se întorc în ținuturile muntoase, proprii, unele rămânând totuși și peste vară în Turcia, respectiv în Bulgaria.

Nu o dată mocanii ardeleni erau supuși unor asupriri din partea funcționarilor turci, dar din 1855 exista un contract de pășunat între Austria și Turcia, după care, chiar dacă mocanii au rămas neîntrerupt timp de patru ani în Turcia, ei continuau să fie supuși austreci și erau subordonați consulatelor de acolo; ei beneficiau de scutire de vamă (*Zollfreiheit*), ceea ce le permitea să aducă produsele oilor lor (lână, piei etc.), fără probleme în Ardeal.

Oile mocanilor sunt în cea mai mare parte țigăi și mult mai puține, țurcane. Țurcanele trăiesc mai mult la munte și se dezvoltă cu atât mai bine, cu

cât sunt pășunate la mai mare înălțime; țigăile, mai puțin rezistente, trebuie să fie iernate în pășunile din Câmpia Dunării, clima fiind mai blândă în Muntenia și Turcia, unde, în plus, pășunatul era mai ieftin; vara pășunează în munții din Ardeal, beneficiind astfel la maximum de ambele climate.

Spre deosebire de oile merinos, nici una dintre celelalte două specii nu se înmulțesc prea tare: se apreciază că la 1.000 de oi se poate conta pe 600 de miei; nici lâna lor nu e atât de fină ca a celor dintâi. Obert consideră țigăile cam la egalitate cu oile din Olanda și Flandra, dar țurcanele dau și mai puțină lână, în medie, 4 până la 5 funzi. Lâna, principalul produs al oilor, e spălată și prelucrată în Ardeal, iar o parte e trimisă la Viena și Pesta. În anul 1847 au fost livrați 47.000 de funzi la fabrica de postav din Slivno, iar în 1851 au fost trimiși din Brăila, cu un vapor înregistrat în Sardinia, 500.000 de funzi în Marsilia. Câștigul din vânzarea berbecilor (castrați sau nu), a mieilor, a cașului sau a pieilor de oaie nu e mic deloc, afirmă Obert.

Portretul mocanului este, după Obert, următorul: față înăspriță de vreme; mocanii poartă cojoace, căciuli mițoase, cămăși pe care vara le ung cu grăsime sau cu lapte, pentru a le face impermeabile, pantaloni de postav de Halina, sandale joase (opinci?), toate arătând că oierul ajunge rareori sub un acoperiș. Acest lucru e și mai valabil pentru argații lor, ciobanii, care nu sunt plătiți în bani, ci într-o anumită participare la produsul turmei, încât, după mai mulți ani de serviciu, ciobanul poate să-și cumpere o mică turmă și să angajeze, la rândul lui, ciobani. De altfel, ciobanii sunt specializați în: mulgători și pășunători; primii se ocupă exclusiv cu mulsul oilor și prepararea produselor din lapte, ceilalți sunt permanent cu oile la pășunat (cu cele cu miei sau cu oile de lapte).

22..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Hrana ciobanilor constă din mămăligă și produse lactate, iar în vreme de post, din mămăligă, ceapă și usturoi. Pâinea e ca necunoscută, dar deseori își variază hrana cu bureți gustoși, la culegerea cărora se pricep foarte bine.

Stâna e compusă din două camere: în una se prepară laptele și brânza, cealaltă servește de bucătărie, totodată de dormitor și cameră de zi; în mijlocul acesteia se află o placă de piatră, care servește de vatră și de loc pentru foc, deasupra aflându-se oala de mămăligă, cu nelipsitul făcăleț.

Dacă un călător ajunge sau chiar înnoptează la stână, ceea ce se întâmplă foarte rar, acolo se petrece o zi voioasă, deoarece acesta, știind că pe munte nu se poate cumpăra nimic, se aprovizionează din belșug cu vin sau băuturi spirtoase. Deși, de regulă, sunt tăcuți (chiar vicleni și răutăcioși), atunci ciobanii devin vorbăreți.

Două animale sunt dușmanii mocanilor: ursul și lupul, primul bântuind turma aproape noapte de noapte. Totuși, circulă printre ciobani legenda despre blândețea ursului, care a venit la focul ciobănesc, pentru a-i fi scos un spin din talpă, iar ciobanii l-au vindecat și, de atunci, ciobanii pot dormi liniștiți până în zori, căci ursul vine în fiecare seară, iar ortacii lui își țin cuvântul dat, de a nu se atinge de turmă timp de 10 ani.

Legenda menționată aici de Obert este unică în toată literatura românească de specialitate²⁶. Ea continuă însă celebra legendă antică despre sclavul Androclus, care, fugind de stăpânul său, s-a ascuns într-o grotă pe coasta Africii, fără să știe că acolo era bârlogul unui leu. Când leul s-a întors "acasă", Androclus a înghețat de frică, dar a înțeles curând că leul avea un spin în talpă și avea nevoie de ajutor uman. Androclus i l-a scos și i-a vindecat laba, după care a început o prietenie exemplară între cei doi: leul vâna și-i aducea

²⁶ Ea lipsește din catalogul realizat de Tony Brill: *Tipologia legendei populare românești. I. Legenda etiologică*. București 2005, p. 258-262.

prietenului său cea mai bună carne, pe care acesta o frigea la soarele amiezii. Conviețuirea lor a durat trei ani, după care Androclus s-a hotărât să părăsească grotă, dar a fost prins de soldați romani și predat stăpânului său, care l-a condamnat la moarte prin lupta cu animalele, în arenă. Leul a fost prins și închis în cușcă, iar apoi a fost predat la circ. Întâmplarea a făcut ca cei doi să se întâlnească în arenă; leul l-a recunoscut imediat pe Androclus și a început să lingă picioarele și mâinile prietenului lui de odinioară. Aflând explicația acestei uluitoare scene, împăratul a decis ca sclavul să fie pus în libertate, iar leul să-i aparțină. Ei erau văzuți umblând împreună prin centrul Romei.

Miezul comun celor două legende este spinul din talpa unui animal, pe care numai o mână de om îl poate îndepărta; el apare în nenumărate legende antice și medievale și, iată, Franz Obert o atestă și în legendele ciobanilor români.

Franz Obert a publicat așadar, în limba germană, prima cercetare detaliată și obiectivă asupra mocanilor; informațiile pe care le oferă par a fi, pe de o parte, rezultatul unor cercetări empirice, iar pe de alta, par a fi extrase din documentele vremii, deci pot fi considerate ca sigure și importante pentru istoria păstoritului românesc. Compararea cifrelor oferite de Obert cu cele prezentate, două decenii mai târziu, de Johann Hintz²⁷, și cu cele publicate după mai bine de un secol, de László Földes²⁸, acesta din urmă ocupându-se special de izvoarele documentare referitoare la transhumanța în Ardeal și în Muntenia, pune în lumină o anumită concordanță a informațiilor. Doar uneori

²⁷ Johann Hintz: *Das wandernde Siebenbürgen. Eine statistische Studie*. Krinstadt 1876, p. 35-45 și passim.

²⁸ *Quellen zur Transhumance in Siebenbürgen - Walachei aus der ersten Hälfte des 19. Jahrhunderts*. În: László Földes (Hrsg.): *Viehwirtschaft und Hirtenkultur. Ethnographische Studien*. Budapest 1969, p. 345-356.

24..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

există diferențe între datele oferite de Obert, Hintz și Földes. Merită să fie relevat de asemenea faptul că Obert e bine informat în problema oieritului în Europa, el făcând comparații între păstoritul ardelenilor și al olandezilor sau spaniolilor.

Țigani din Ardealul muntos

În aceeași revistă publică Obert o interesantă cercetare cu privire la țigani din Ardealul muntos²⁹. Citându-l pe Sulzer, Obert reproduce mulțimea de opinii exprimate până atunci cu privire la originea țiganilor; mulți considerau că originea lor trebuie căutată în Mesopotamia, în Silicia, în Egipt sau în Etiopia; alții îi vedeau ca rămășițe ale manicheilor din Armenia ori descendenți din vechea populație a Boemiei, dinainte de venirea slavilor (ceea ce s-ar explica prin denumirea franceză de *bohémiens*), iar alții consideră că provin din Persia etc. În fine, în țigani înșiși opinează că s-ar ține din Nubia și ar fi pedepsiți să nu găsească nicăieri un loc în care să se așeze, deoarece strămoșii lor ar fi refuzat să acorde azil Fecioarei Maria și Pruncului Iisus, în fuga lor din fața urmăritorilor.

După datele pe care le avea Obert la dispoziție, țigani ar fi ajuns în Ardeal la 1418, pe când în Principatele Dunărene fuseseră atestați cu un an mai devreme. Prezența lor a fost consemnată în Germania, Elveția și Italia la 1422, în Franța la 1427, iar în Anglia la 1502; evident, unele din aceste date au fost corectate de cercetări ulterioare.

Recensământul din 1851 constata existența în Ardeal a 75.000 de suflete, cei mai mulți sedentari, dar și unii, mai puțini, nomazi. Aceștia trăiau

²⁹ *Die Zigeuner des siebenbürgischen Hochlands*. În: *Das Ausland* 1856, p. 69-72, 1855, p.1243-1244.

aproape exclusiv din furat și cerșit, rareori din muncă - ghicitul - și, mai rar, din munca de fierar, meserie pentru care au un talent deosebit. Nomazii peregrinează cu toată familia prin țară, făcându-și corturile pe terenuri necultivate, în apropiere de râuri, la oarecare distanță de sate și târguri. Rămânerea lor într-un loc durează cinci până la opt zile, după care, încheind explorarea regiunii, își desfac corturile, încarcă puținele obiecte gospodărești (oale și haine rele) pe cai slabi, mutându-se în altă parte. Adulții și copiii de pe la cinci-șase ani merg pe jos; bebelușii sunt așezați în desagi legați de șei sau sunt duși în spate de părinți; sugarii sug la sânul mamelor ori sunt duși în brațe de acestea. De obicei bărbații, iar în cazul unor cupluri necăsătorite, femeile poartă "cuțitul lung". Când sunt alungați de autoritățile locale, pleacă blestemând și rostind cuvinte necuviincioase.

Cel mai mare dușman al nomazilor e iarna: după expresia lor, 10 ierni nu fac cât o vară. Iarna sunt ajutați doar de pământul-mamă: se așează în gropi săpate în pământ, la care se pricep foarte bine sau, mai exact, au un admirabil instinct. În Valea Someșului se ascund de vântul de răsărit, în Valea Mureșului, de cel de vest și sud-vest, în Valea Oltului, de vântul de vest și nord-vest, iar în Valea Cibinului, de vântul de nord și de sud. Observațiile meteorologilor de profesie confirmă predominanța acestor vânturi în văile respective, ca și priceperea nomazilor de a se ocroti de ger. Acest mod de a ierna îi face deosebit de rezistenți, copiii lor putând fi văzuți chiar și în primele zile din postul Paștilor (în Ardeal, de regulă, foarte reci) jucându-se goi sau stând la soare, deși, zic ei, e "soare cu dinți". Nici una din bolile care decimează pe copiii celorlalte neamuri, nu atacă aceste ființe oțelite. De altfel, rata nașterilor e, la nomazi, foarte ridicată, mai ales că privesc căsnicia foarte

26..... **Conferințele Bibliotecii ASTRA**

lejer, băieții începându-și bucuriile sexuale pe la 13 - 14 ani, iar fetele, pe la 10 - 12.

Când se ceartă, bătăile lor se limitează la zgârieturi pe față și la smulgerea părului de pe cap și din barbă, deci fără vărsare de sânge. Atunci, băieții se prind de picioarele taților, fetițele, de ale mamelor, și plâng până când combatanții se liniștesc.

Dispozițiile Mariei Terezia și ale lui Iosif al II-lea au obligat autoritățile locale să ajute nomazilor să-și ridice locuințe, pentru ca, din oameni fără patrie, să devină coloniști folositori, prin sedentarizare și prin inocularea sentimentului rușinii la copiii țigani și al renunțării la "obiceiurile lor scârboase", ca și prin influența naturală a vieții culturale a popoarelor cu care vin în contact.

Obert descrie în detaliu colibeile țiganilor din acea vreme: ele sunt construite pe stâlpi, aflați la o distanță de 1 - 1,5 stânjeni; peste ei se pune o rudă, de care sunt legate prăjinile care duc la acoperișul de paie amestecate cu lut sau cu balebă de vite. Spațiul astfel acoperit are o suprafață de 4 - 5 picioare. O fereastră mică, din sticlă, pereți din brazde sau din pământ, formează "frontul casei", iar în interior e așezată un fel de sobă din cahle; în stânga intrării se află o lădiță mâncată de cari, în care intră toată avuția mobilă a familiei. La fereastră e așezat scheletul unui pat, ros de vreme și el, nici lung, nici lat cât trebuie, pe care sunt așezate perne murdare, umplute cu pene, și saci de paie, loc care e ocupat tot timpul, iar în apropiere de ușa de la intrare, o gaură pentru ieșirea fumului. Țigani din această categorie - scrie mai departe Obert - au urcat pe treapta de civilizație a rușilor, care au fost învățați de Petru cel Mare să doarmă în pat. În fața locuinței se află un spațiu mărișor, nu prea înalt, cu pereți de lut și numai sumar acoperit, un fel de coteț iarna, care vara e întrebuințat pentru dormit, ca un "lustiges Schlafcabinet", din care porcul nu e

însă îndepărtat. De altfel, porcul e animalul preferat al țiganului, pe care-l îngrijește cu mai mare atenție decât pe sine și pe propriii copii. Deseori mâncarea nu ajunge pentru acest animal mîncăcios, ca să nu mai vorbim de țigani flămânzi, dar acest lucru nu-i importă, ei făcând o virtute din cumpătul involuntar în a se hrăni, ceea ce explică fizicul zvelt și mlădios al bărbaților, dar și forța lor redusă.

În partea a doua a studiului, Obert se ocupă de țigani comercianți de porci și de cai, dar și de țigani hoți de cai. În Ardeal, pășunatul și nenumăratele târguri de vite cunoaște o dezvoltare ca în nici o altă țară europeană - scrie Obert. Țigani fură rareori mai mult decât un cal o dată și nu folosesc forța. Ei preferă caii de mică valoare ai țăranilor, considerând că un astfel de cal nu va bate la ochi, ca fiind furat. Ei își împodobesc caii cu pături colorate și ciucuri din piele; poartă pantaloni albaștri, cisme de *Cordovanleder*, brâu lat peste cămașa de bumbac și bici lung, și, cum calul joacă sub țigan, acesta se consideră că e cineva. Când intră în târg, pentru a-l vinde sau schimba, îl obligă la sărituri, apoi îi laudă vârsta, caracterul focos, rezistența. După ce l-a vândut sau schimbat, se așează în cârciumă cu prietenii și, încălzindu-se cu vin, cântă, bea și se târguiește cu românii, cu sașii ori cu maghiarii. Nu dansează însă decât cu ai lui, și nu dansurile strămoșilor lui, de felul cărora se văd numai din când în când la corturi, ci dansuri românești, în special maghiare - ceardașul -, dar și câte un vals sau chiar o polcă, după cum a văzut Obert însuși într-un sat din Valea Mureșului, unde au dansat "Gervinuspolka" a lui Franz von Suppé.

Alte ocupații ale bărbaților țigani sunt: fierăritul, cositoritul (*Zimsenflicker*), ciurăritul, confecționarea de mături, împletirea de coșuri, tăierea de piatră ponce. Femeile duc produsele la târgurile săptămânale ori

28..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

anuale, unde mai și fură, iar dacă sunt prinse, plâng și se roagă într-atât, încât, până la urmă, li se acordă iertare. Destul de bănoasă meserie au cărămidarii, mai săraci sunt spălătorii de aur, iar mai înstăriți sunt lingurarii.

Din punct de vedere religios, țiganii sedentari aparțin religiei grecești, pe când la nomazi abia dacă se află urme ale unei religii naturale (*Naturreligion*). Ei nu țin posturile recomandate de biserică. Aici rezumă Obert povestea românească despre biserica țiganilor, care era din cărămidă și piatră, pe când a românilor avea pereții și acoperișul din slănină; românii și-au schimbat-o cu a țiganilor, dar biserica din slănină a fost în scurtă vreme mâncată.

Obert elogiază fantezia țiganilor în redarea minunilor săvârșite de Christos și de apostolii săi, exemplificând cu o variantă a textului publicat în colecția lui sub nr. 52: *Christos și vierul*³⁰. Textul i-a fost povestit lui Obert de un bărbat de 70 de ani, "în urmă cu mai mulți ani", "cu atâta căldură, încât scriind-o atunci, nu mi-am ascuns teama că-mi va fi imposibil s-o redau așa cum merita".³¹

Există și țigani care se ocupă cu muncile agricole, ca zileri, pe pământurile sașilor, de ex. ei primesc recolta de porumb de pe un pământ, dacă se obligă să secere una sau mai multe holde de grâu. La secerat, țiganii sunt de o îndemânare extraordinară, iar zilele lui cuptor (*Hundstage*) nu le displac, așa încât sunt secerătorii ideali.

Obert a cunoscut și un țigan care avea casă, gospodărie și pământuri: fusese soldat în războaiele Franței, a câștigat o sumă frumoasă, după care și-a cumpărat pământ într-un sat săsesc. Lucra pământul cu o putere de fier, îl ara singur și deseori termina mai devreme munca câmpului decât gospodarii

³⁰ Considerăm necesară publicarea în anexă a traducerii acestei variante, deoarece e necunoscută literaturii referitoare la basm.

³¹ *Das Ausland* 1855, p. 70.

apreciați. Avea cai pe care-i iubea peste măsură, dar cu boi nu-i plăcea să meargă. A mers la plug chiar și după ce fusese bolnav, dar a căzut și a murit scurtă vreme după aceea.

Între meseriași domină fierarii. Cei care făceau seceri în Iacobeni/Jakobsdorf erau cei mai buni din țară.

În Cluj, Brașov, Mediaș, Sibiu fierarii țigani locuiesc în așa-numitele *țigăanii*, în cartiere separate. Soțiile lor găsesc de lucru ca spălătorese sau femei de serviciu în orașe. Ele se îmbracă în haine colorate, ca toate popoarele sudice. Hainele colorate se potrivesc cu fețele lor închise și cu siluetele lor ca bradul.

Ultima parte a studiului e rezervată de Obert talentului muzical al țiganilor. Caracteristic pentru țiganii din Ardealul muntos - scrie Obert - este dragostea de muzică și capacitatea lor de a "acomoda" melodiile altor popoare. E lucru știut că nimeni nu cântă mai bine un ceardaș ca o trupă de țigani. Dacă asculți un ceardaș cântat de țigani dintr-o localitate săsească și de alții dintr-un oraș maghiar, deosebirea e ca de la cer la pământ. Ceradașul celor dintâi nu este decât un vals sau chiar o polcă nereușită. Căci țiganul acesta s-a apropiat foarte mult de muzica sașilor, pierzându-și caracteristicile. În schimb, dacă asculți "einen Steierischen oder Ländler von Zigeunermusikanten" cântând un ceardaș într-o cârciumă săsească, nu poți admira suficient ritmul și pregnanța acestei muzici de dans. Cântată aceeași melodie de țigani maghiari, nu are nici pe departe același efect.

Trecând la felul în care sunt văzuți țiganii, Obert oferă un exemplu de basm publicat de Joseph Haltrich despre țiganul căzut, împreună cu un lup, o vulpe și un măgar, în groapa unui lup; vulpea și lupul se salvează urcând pe spinarea măgarului, iar de acolo pot ieși la suprafață, în timp ce țiganul și

30..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

măgarul rămân să-și petreacă noaptea împreună, fericiți de plecarea animalelor periculoase. În privința trăsăturilor psihice ale țiganilor, Obert remarcă focul pasional, liniștea exterioară, calmul de invidiat, neclintita seninătate a lor, motiv pentru care, în basmele săsești, joacă rolul unui "Bruder Lustig" sau al unui "tapferen Schneiderlein", adică rolul celui slab care își găsește totuși mulțumirea.

Studiul lui Franz Obert referitor la țigani a apărut la aproape două decenii după publicarea la Berlin a lucrării lui Mihail Kogălniceanu sub titlul: *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des cigains connus en France sous le nom de Bohémiens, suivie d'un recueil de sept cents mots cigains* (1837). Obert nu pare să fi cunoscut opera lui Kogălniceanu, motiv pentru care redacția revistei *Das Ausland* adaugă o notă în care susține opinia moldoveanului³², după care, din punct de vedere lingvistic, țiganii aparțin familiei sanscrite. Deosebirea dintre cele două lucrări constă nu numai în dimensiunile lor - Kogălniceanu a publicat o carte, pe când Obert un studiu, în două numere de revistă - ci și în caracterul istoric, lingvistic și doar parțial etnografic al primei, și exclusiv etnografic, al celei de a doua. Dar chiar dacă nu l-a menționat pe Kogălniceanu, se poate susține că Obert era foarte bine informat cu privire la această temă în Europa. Pe el nu-l interesează chestiunea din punctul de vedere al emancipării țiganilor. În schimb face o descriere corectă și destul de amănunțită a țiganilor din Ardealul muntos, fără discriminări și intenții politice, deplin realistă, exprimându-și mai mult admirația decât critica față de aceștia. Poate că prin sublinierea măsurilor pe care le-a întreprins Maria Terezia și Iosif al II-lea pentru transformarea țiganilor din oameni fără patrie în coloniști folositori imperiului, Obert își exprimă totuși, indirect, viziunea iluministă, a emancipării țiganilor prin

³² Reproducem parțial această notă: "compară dicționarul și probele de limbă la Michael Kogabaitschan Geschichte der Zigeuner, p. 38 și 39. Red[acția]". În. *Das Ausland* 1855, p. 1243, nota 2. Numele autorului român e transcris eronat.

cultură, dar el nu pune problema contopirii etniei în națiunile conlocuitoare din Ardeal.

Din perspectivă contemporană se poate spune că a scrie atunci despre această etnie în Ardealul muntos era în sine un fapt demn de toată aprecierea, iar atitudinea pe care o manifestă Obert față de ea poate fi acceptată în cea mai mare măsură și azi.

Colecția de basme și legende românești din Ardeal

Cea mai importantă și mai de durată contribuție a lui Obert la domeniul etnografiei și folclorului rămâne însă colecția lui de basme și legende românești din Ardeal: *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen*; ea are, din păcate, o istorie puțin favorabilă. Realizată începând de prin 1850 sau 1851, ea n-a avut șansa de a fi fost publicată în volum; în schimb, între 1856-1858, cu concursul prietenului și colegului lui de asociație (probabil din studenție) Arthur Peschel³³, a reușit să publice aproape jumătate din textele colecției în revista *Das Ausland*, pe care acesta o edita la Augsburg, mai precis, textele cu nr. 1-12 și 14-35, sărind peste nr. 13); două texte (nr. 82, 84) a mai publicat în *Album zum Besten der Abgebrannten in Bistritz*³⁴, iar alte 10, în *Magazin für Geschichte, Literatur und alle Denk- und Merkwürdigkeiten Siebenbürgens*³⁵. După 1860, Obert a abandonat preocupările etnografice și folclorice. Dacă textele colecției ar fi apărut în volum separat în deceniul al șaselea al sec. al XIX-lea, ele ar fi fost incluse în literatura basmologică europeană și mult mai des utilizate de cercetători; așa, numele lui Franz Obert

³³ Numele e indicat de Obert (cf. ediția Schullerus, p. 119), dar e probabil o eroare de transcriere, căci în revistă apare astfel: "Redaktion Dr. O. F. Peschel", începând din decembrie 1854.

³⁴ Hermannstadt 1857, ²1859.

³⁵ N. F. 1, 1859, p. 112-121.

32..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

n-a fost inclus nici măcar în marea *Enzyklopädie des Märchens*, elaborată la Göttingen. Pe de altă parte, dacă ar fi fost tradusă mai devreme în limba română, colecția s-ar fi bucurat de o mai bună receptare printre folcloriștii români, dar așa, a beneficiat, cum vom vedea, doar de mențiuni fugare.

Cum vedem, după 1860 Obert s-a consacrat altor proiecte (pedagogice, literare, politice). A revenit însă după o jumătate de secol, adică spre sfârșitul vieții, asupra colecției, cu gândul de a o publica integral. Nu i-a fost dat s-o vadă cu ochii nici de această dată, ea fiind tipărită doar la aproape două decenii după moartea lui, în 1925, prin grija neuitatului Adolf Schullerus și a fiului lui Obert, Reinhold, care a păstrat manuscrisul. Adolf Schullerus a realizat una dintre cele mai bune ediții de proză populară românească de până acum, dar nu în volum independent, ci tot într-o revistă - e adevărat, renumită - *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*³⁶, lucru care n-a fost totuși suficient pentru ca ceea ce fusese gândit să devină pereche a primei mari colecții de proză populară realizată de Frații Schott, din Banat, să atingă același grad de celebritate. Ea a rămas puțin cunoscută printre folcloriștii români, dar și printre cei din străinătate.

Între versiunea Augsburg și manuscrisul definitivat de Obert cu puțin înainte de moarte, există două deosebiri, și anume: în prima figurează câteva note explicative, care n-au fost preluate în cea definitivă; pe de altă parte, în manuscrisul ediției definitive, la textele cu nr. 15, 17, 18, Obert a adăugat rezumate ale unor variante, care nu figurează în prima versiune.

Împreună cu colegul Rolf Wilh. Brednich am oferit Editurii Kriterion din București o ediție nouă, în volum, a colecției Franz Obert în limba

³⁶ *Rumänische Märchen und Sagen aus Siebenbürgen*. Gesammelt und ins Deutsche übertragen von Franz Obert. Mit vergleichenden Anmerkungen von Adolf Schullerus. Hermannstadt 1925. În: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, XLII. Band, 1924, Heft 2-3, p. 1-125.

germană, dar oferta noastră a eșuat, editura neluând-o în considerare. De aceea, prin traducerea integrală a colecției, inclusiv a celor trei texte incluse în articolele etnografice ale culegătorului, deci, în total 88 de texte, și tipărirea ei la Editura Argonaut din Cluj-Napoca, se face dreptate unui mare cercetător al basmului românesc, nedreptățit până acum. În istoria marilor culegători ai basmelor românești, numele lui Franz Obert se înscrie imediat după acela al lui Arthur Schott³⁷. Cum se poate vedea dintr-o publicație recentă, Obert lucra la colecția lui în același timp cu bucovineanul Ludwig Adolf Staufe, ale cărui texte au fost publicate într-o ediție bilingvă realizată de Helga Stein (transcrierea textelor în limba germană), și Viorica Nișcov (traducerea colecției în limba română).³⁸

Geneza colecției lui Franz Obert

Contactul lui Obert cu basmul popular românesc are unele asemănări cu acela al lui Arthur Schott, care, de origine din Suabia, a ajuns în Banat, ca agronom al moșiei v. Bissingen în Jam. Într-o bună zi a vizitat împreună cu farmacistul Knoblauch din Oravița, via acestuia, unde a ascultat prima povestire românească, de la Florica, soția paznicului viei; împrejurarea i-a trezit un interes așa de mare pentru folclorul românesc, încât a început neîntârziat să culegă proză populară din ținutul Oraviței, ca și de la angajați ai minelor din Munții Banatului.

³⁷ A se vedea: Arthur und Albert Schott, *Rumänische Volkserzählungen aus dem Banat. Märchen, Sagen, Schwänke*. Neuausgabe besorgt von Rolf Wilh. Brednich und Ion Taloș. Bukarest, Kriterion Verlag 1971, p. 317-326; Arthur și Albert Schott: *Basme valahe, Cu o introducere despre poporul valah și o anexă destinată explicării basmelor*. Traducere, prefață și note de Viorica Nișcov. Polirom 2003.

³⁸ Ludwig Adolf Staufe: *Basme populare din Bucovina. O colecție inedită*. Editura Saeculum I. O., București, 2010.

34..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

Obert, care era profesor la gimnaziul din Mediaș, moștenise pământul mamei lui în Bazna (Baassen), motiv pentru care era prezent la recoltare, unde avea zileri români; acolo a fost într-atât de impresionat de plăcerea cu care ascultau sătenii un povestitor la desfăcatul porumbului, încât - ne spune el însuși -, povestitorul nu-i mai ieșea din minte nici după ce s-a întors la Mediaș. Trebuie să fi fost prin anul 1850-1851, când Obert s-a decis să-l cheme pe povestitor la Mediaș, pentru a-i spune povești contra-cost. Acesta venea punctual, la orele stabilite, și, la vin și țigări, îi povestea neobosit texte pe care Obert le reproducea în scris, presupunem, în limba română³⁹, dar manuscrisul original nu s-a păstrat.

Receptarea colecției Obert

În ce măsură a fost cunoscută și utilizată colecția Obert în studiile referitoare la basmul românesc și internațional? Din revista de la Augsburg, textele au ajuns în mâna câtorva cercetători, care le-au utilizat în lucrările lor. Cel mai fericit exemplu este acela al istoricului sas Johann Karl Schuller, care, în broșura sa *Über einige merkwürdige Volkssagen der Rumänen* (Sibiu, 1857), utilizează basmul *Uriașul învins*, adică tema Polifem (nr. 9 în colecția Obert). Prin publicația lui Schuller, textul a ajuns în mâna lui Jakob Grimm și a fost prezentat și în cadrul Academiei de Științe din Berlin.

Primul român care a utilizat textele publicate de Obert în revista de la Augsburg a fost Lazăr Șăineanu, în *Basmele române* (1895)⁴⁰. Tot de acolo le-

³⁹ Fiul lui Obert, Reinhold, a comunicat lui Schuller că nu toate textele au fost culese de la povestitorul din Bazna, unele fiind auzite de la povestitori din Ațel (Hetzeldorf), Bratei (Pretai), Șona (Schönau); dacă a continuat să caute povestitori și în alte localități e o dovadă că basmul românesc devenise pentru Obert o adevărată pasiune.

⁴⁰ L. Șăineanu indică doar textele publicate în *Das Ausland* 1857 și 1858; Obert publicase nu mai puțin de 17 texte în anul 1856, dar probabil că Șăineanu n-a avut la dispoziție anul respectiv al revistei.

au utilizat, ca material comparativ, Johannes Bolte și Georg Polívka, în monumentală lor lucrare în cinci volume consacrată basmelor fraților Grimm⁴¹.

După publicarea excelentei ediții realizată de Adolf Schullerus (1925) ne-am fi așteptat ca lucrarea lui Obert să-și găsească locul meritat în cercetarea românească și europeană a basmului, dar n-a fost așa, deoarece ea a apărut tot într-un periodic, iar o colecție începe să fie utilizată cu adevărat abia după publicarea ei în volum independent. Pe de altă parte, cu toate că ediția Adolf Schullerus indica la fiecare text și variantele din colecțiile românești, maghiare și săsești din Ardeal, devenind un model de editare a prozei populare, ea a trecut neobservată în presa de limbă română. În schimb, presa de limbă germană din Ardeal i-a acordat o destul de mare atenție, publicând fragmente⁴² și câteva recenzii⁴³.

La exact un secol de la publicarea primelor texte ale lui Obert, colecția lui a devenit obiectul unui studiu de istoria folcloristicii, datorat lui Al. Bistrițeanu⁴⁴, în care sunt rezumate în limba română textele culese de autorul sas. Alți cercetători menționează în studiile lor colecția lui Obert: Gheorghe Vrabie⁴⁵ reține faptul că Obert a fost influențat în proiectul lui de colecția fraților Schott; Ovidiu Bîrlea oferă cea mai succintă și pertinentă apreciere a colecției Obert: "prin bogăția repertoriului consemnat și prin fidelitatea notării

⁴¹ *Anmerkungen zu den Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm*. Vol. 5, p. 90-91, și în primele patru volume passim.

⁴² Klingsor 4, 1927, p. 4-8.

⁴³ în *Kronstädter Zeitung* 90, 1926, nr. 247, în Kbl. [Korrespondenzblatt?] 49, 1926, p. 55-56, și în Klingsor 4, 1927, p. 35-36, indicații preluate din Hermann A. Hienz: *Schriftsteller-Lexikon der Siebenbürger Deutschen...*, p. 291, dar, din păcate, în momentul de față nu se sunt accesibile.

⁴⁴ Al. Bistrițeanu: *Primii culegători de basme românești (Frații Schott, Obert, Kunisch)*. În: *Studii și cercetări de istorie literară și folclor* 5, 1956, nr. 1-2, p. 13-40 (referirile la Obert, p. 23-26).

⁴⁵ *Folcloristica română. - Evoluție, curente, metode* -. București 1968, p. 107.

36..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

schemei epice, colecția lui Obert constituie unul din pilonii cunoașterii repertoriului românesc de povești transilvănene"⁴⁶. Într-un studiu monografic consacrat lui Franz Obert⁴⁷, în care se referă pe scurt și la colecția de basme și legende, Carl Göllner apreciază că acesta merită un loc de cinste în istoria folcloristicii românești. În sfârșit, Iordan Datcu îi consacră un articol în dicționarul său⁴⁸, iar Tony Brill include legende culese de Obert în tipologia elaborată de dânsa.⁴⁹

Utilitatea colecției azi

În ce măsură e actuală colecția Obert după mai bine de un secol și jumătate de la alcătuirea ei? Prin traducerea ei în limba română, colecția (re)devine actuală din cel puțin două puncte de vedere. Mai întâi, pentru că textele sunt povestite frumos, multe fără detalii inutile, acțiunea e urmărită strâns și e dusă la bun sfârșit cu limpezime. Unele texte tratează motive rare în folclorul românesc (nr. 1: "Barbă Albastră"), altele sunt foarte răspândite și ar putea fi incluse într-o antologie a basmului românesc (nr. 2: Ileana Cosânzeana; nr. 9: Polifem; nr. 15: fuga magică; nr. 40: fiul vacii), iar altele sunt ca niște rezumate de povești; ele reamintesc cititorului basme pe care le cunoștea, dându-i prilejul de a-și detalia singur unele întâmplări, iar cercetătorului îi oferă pe scurt configurația unui tip de basm. Totodată, cele 85+3 texte și 3 rezumate aduc în fața cititorului de azi o lume demult apusă, care luminează laturi ale sufletului și comportamentului oamenilor de

⁴⁶ Ovidiu Bîrlea, *Istoria folcloristicii românești*. București 1974, p. 114.

⁴⁷ Franz Obert. *Leben und Wirken*. În: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde* 17, 1974, nr. 1, p. 5-39: "verdient Obert für das Verständnis, das er der rumänischen Folklore schenkte, und dank der Übersetzungen rumänischer Volksprosa in eine Weltsprache, einen Ehrenplatz in der Geschichte der rumänischen Folkloristik" (p. 39).

⁴⁸ *Dicționarul etnologilor români. Autori. Publicații periodice. Instituții. Mari colecții. Bibliografii. Cronologie*. Ediția a III-a, revăzută și mult adăugită. București 2006, p. 660.

⁴⁹ Tony Brill: *Tipologia legendei populare românești*. 1-2. București 2005, 2006.

odinioară și dezvăluie valori a căror dispariție reprezintă o mare pierdere culturală și morală. Lectura lor poate aduce lumină în sufletul omului de azi, într-o societate care se îndepărtează tot mai mult de idealurile vechi.

Actualitatea colecției poate fi demonstrată și cu faptul că unele dintre textele ei au pătruns în mediile moderne de comunicare: cine caută în internet numele lui Franz Obert, va găsi cel puțin trei texte ale colecției reproduse în diverse articole. E vorba despre textele cu nr. 4: *Der dumme Knecht* (Sluga cel prost), nr. 6: *Das goldene Kreuzlein* (Cruciulița de aur) și nr. 13: *Der Brunnengeist* (Stafia fântâniei), acesta din urmă fiind publicat chiar de două ori, în articole separate.

Pentru știința folclorului, colecția are o importanță deosebită: e prima colecție masivă de proză populară din sudul Ardealului, alcătuită într-o vreme în care cultura orală era încă în floare. Cum se exprima exigentul O. Bîrlea, colecția Obert constituie "unul din pilonii cunoașterii repertoriului românesc de povești transilvănene". Într-adevăr, cele 85 texte + 3 variante rezumate (la nr. 15, 17, 18) au fost tipologizate de Adolf Schullerus (pe atunci nu exista decât așa-numita *Listă de tipuri* alcătuită de finlandezul Antti Aarne) în 44 de tipuri, unele dintre ele fiind reprezentate prin mai multe variante, iar opt texte n-au putut fi tipologizate, ele fiind probabil mai mult sau mai puțin tipuri locale, românești⁵⁰.

Domeniul basmelor despre animale (clasificate de Aarne între numerele 1-299) e aproape cu totul absent, Obert înregistrând doar două texte (nr. 61, 63). În schimb, în partea cea mai rezistentă și mai valoroasă a

⁵⁰ Trebuie spus că tipologizarea făcută de Adolf Schullerus poate fi amendată pe alocuri. De altfel, când a publicat ediția Obert, Schullerus alcătuiă singura tipologie a basmului românesc pe care o avem până în prezent (*Verzeichnis der Rumänischen Märchen und Märchenvarianten nach dem System der Märchentypen Antti Aarnes*. Helsinki 1928), altfel spus, tipologizarea textelor din colecția Obert era un exercițiu pentru el.

38..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

repertoriului de basme, așa-numitul basm fantastic (tipurile 300-749), Schullerus include aproape 50 din cele 85 de texte și 3 rezumate. Între acestea, 11 texte fac parte din tipul 300: lupta voinicului cu balaurul (nr. 1, 2, 16, 19, 20, 25, 37, 65, 72, 73, 78). Frecvente sunt de asemenea tipurile 304: uciderea zmeului care pretinde sacrificarea fetei de împărat, pentru a da acces oamenilor la singura fântână din oraș (nr. 33, 56, 64) și 425 A: Amor și Psiche, adică soția care arde pielea de animal a soțului ei și e blestemată să nu poată naște până când nu o va îmbrățișa el (nr. 26, 55, 67). Urmează tipul 301 A, B cu cele trei prințese răpite (nr. 21, 40), tipul 303, adică 100 de frați doresc să ia în căsătorie 100 de surori (nr. 66, 79), tipul 313 - fuga magică - (nr. 18, 28) și 327: povestea orfanilor (nr. 50, 57). Restul basmelor fantastice sunt reprezentate prin câte un text.

Dintre basmele religioase (750-849) figurează la Obert 6 tipuri (11 texte). După tipologizarea lui Schullerus, cele mai multe variante are tipul 750 (nr. 11, 24, 39, 53, 58, 74), despre puterea credinței și despre minunile săvârșite de Iisus Christos pe pământ. Restul tipurilor apar în câte o variantă.

Basmul nuvelistic sau romantic (850-999) e atestat în 5 tipuri, dintre care tipul 882, despre rămășagul câștigat, e prezent prin 3 variante (nr. 10, 36, 77).

Despre diavolul prost (1000-1199) au fost culese doar tipurile 1000 și 1137, primul dispunând de două variante (nr. 70, 76), iar al doilea de una (nr. 9).

Anecdotele (1200-1999) sunt mai puține la număr: 4 tipuri (1200, 1275, 1537, 1920 C), cu 10 variante (nr. 4; 7; 54; 60; 80-85).

Cum am mai arătat, fiind vorba despre o lucrare realizată la începutul anilor 50 ai sec. al XIX-lea, colecția Obert reprezintă, pentru multe tipuri de

basml românesc, prima atestare. Doar Frații Schott au atestat unele teme înaintea lui.

Metoda de culegere și redare a textelor

Metoda utilizată de Obert în culegerea și publicarea prozei populare nu se deosebește de cea a culegerilor din sec. al XIX-lea. Mai precis, înregistrarea a fost făcută conștiincios, fără podoabe și fără omisiuni importante, dar și fără intervenția culegătorului. În plus, Obert culege variante diferite ale unui basm, publicându-le integral, cum a procedat cu basmul despre *Ileana Cosânzeana* (nr. 16 și nr. 37). Alteori a consemnat în rezumat variantele unui basm, publicându-le sub numere diferite; de pildă la *Iubire credincioasă* (nr. 10) oferind o variantă într-un foarte scurt rezumat (sub nr. 77); la fel procedează cu *Povestea orfanilor* (nr. 50) și *Variantă la basmul despre orfani* (nr. 57). În schimb, la *Frunză Verde* (nr. 15) oferă rezumatul unei variante din Mediaș, sub același număr, la *Zmeul păcălit* (nr. 17), după textul integral, sunt oferite diferențele esențiale pe care le conține o variantă din Așel/Hetzeldorf, iar la basmul *Cum a devenit feciorul unui om sărac ginerele împăratului* (nr. 18) e rezumată o variantă din Mediaș.

Nu știm azi dacă rezumatele variantelor menționate aici erau pregătite încă în deceniul al șaselea al sec. al XIX-lea sau au fost redactate doar după 1900, când metoda de culegere evoluase de la simpla consemnarea a unui text, la menționarea ariei lui de circulație și a variantelor lui. Faptul că Obert indică localitatea de culegere doar la rezumate, ar pleda pentru cea de a doua opinie. În orice caz trebuie reținut însă că înregistrarea mai multor variante ale aceluiași tip de basm arată că Obert a cules de la mai mulți povestitori, dar n-a

40..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

suprapus variantele, creând una din mai multe narațiuni, cum greșit au procedat alții în epocă.

Regretabil este că Obert n-a indicat numele povestitorilor nici măcar al celui care l-a impresionat atât de puternic, din Bazna. Multă vreme s-a crezut că toate textele colecției i s-ar datora acestuia, dar chiar dacă această opinie a fost corectată, era de mare utilitate să știm acum care povești au fost spuse de acest povestitor. Am fi putut ști cu certitudine care era repertoriul unui povestitor din sudul Ardealului, la mijlocul sec. al XIX-lea. În orice caz, povestitorul din Bazna rămâne primul narator al cărui repertoriu destul de mare a fost (aproape) epuizat.

Câteva paralele romanice ale unor motive din

Narațiunile culese de Obert

Unele studii exclud folclorul românesc din perimetrul romanic și-l situează în cel sud-est european. Argumentul pentru o asemenea opinie e găsit mai ales în domeniul baladei: două din cele mai cunoscute balade, *Meșterul Manole* și *Voichița*, sunt argumentele folosite de aceștia. Autorul rândurilor de față a adus de mai multă vreme argumente în favoarea ideii că folclorul românesc aparține atât spațiului romanic, cât și celui sud-est european. Printre acestea se numără motivul central al *Mioriței* (nunta-moarte), care e prezent în epica medievală franceză, și colindele, atât de răspândite la români, care sunt o temă pan-romanică. Am menționat și alte elemente comune folclorului românesc și celui romanic în studii publicate în ultimii ani⁵¹. De data aceasta

⁵¹ *Romanian Folklore and the Romance Cultural Area*. În: Delia Suiogan, Ștefan Mariș & Carmen Dărăbuș (Eds.): *Cultural Spaces and Archaic Background. Papers from the 1st Conference of Intercultural and Comparative Studies Cultural Spaces and Archaic Background*. Baia Mare 2008, p. 42-61.

dorim să adăugăm unele motive care apar în colecția Obert și pe care le găsim în eposul medieval, respectiv în literatura orală a altor popoare romanice.

Protagonistul basmului *Iuon cel Puternic* (nr. 3) a fost aruncat în fântână, pentru a fi omorât, și au fost prăvăliți bolovani peste el, dar Iuon îi prindea ca pe niște mingi; acesta e un motiv rolandian prezent în legendele orale din Italia; în alt basm, *Iuon cel Pierdut* (nr. 79), apare ca motiv central sabia miraculoasă, care ne duce de asemenea cu gândul la cunoscutul epos medieval francez, *Chanson de Roland*: acolo, Roland are o sabie miraculoasă, căzută din cer, pe care arabii încearcă s-o dobândească, fiind siguri că abia după ce o vor deține, îl vor putea învinge pe marele erou franc. În basmul românesc, Iuon și-a cumpărat o sabie pe bani miraculoși, și, atâta vreme cât o avea asupra sa, nu putea fi învins de nimeni. Atât sabia lui Iuon, cât și a lui Roland din legendele orale piemonteze, au capacitatea de a tăia în două o piatră mare.⁵²

În *Dragoste credincioasă* (nr. 10) e vorba despre un pariu între doi negustori, dintre care unul e sigur pe credința soției lui, pe când celălalt vrea să-i demonstreze, prin viclenie, necredința ei, promițând că va aduce inelul acesteia; întrucât nu reușește să-l obțină el însuși, angajează niște vrăjitoare să-i procure inelul; acestea pretind că au o "comoară" într-o cutie, care ar trebui să fie ascunsă pe durata nopții în dormitorul soției credincioase; în cutie se afla însă una dintre vrăjitoare, care iese noaptea, ia inelul femeii și intră din nou în cutie; a doua zi îl oferă negustorului, care câștigă astfel pariul. Scena ar putea fi comparată cu cea din eposul medieval spaniol, *Cantar de Mio Cid*, în care o lădiță plină cu nisip e depusă ca garanție pentru un împrumut. Comună e

⁵² Anna Imelde Galletti e Roberto Roda: *Sulle orme di Orlando. Leggende e luoghi carolingi in Talia. I Paladini di Francia nelle tradizioni italiane. Una proposta storico antropologica*. Padova 1987, p. 107.

42..... Conferințele Bibliotecii ASTRA

așadar ascunderea unei lădițe, despre care se spune că ar conține o valoare deosebită.

Comun colecției Obert și romanței spaniole este motivul cailor înrudiți; aceștia pot decide care dintre protagoniști să învingă: în *Porumbița* (nr. 72) apare motivul cailor frați, dintre care, unul îl duce pe zmeu, iar celălalt pe eliberatorul Porumbiței din castelul zmeului. Zmeul cere calului său să-și ajungă fratele, pe nume Țiriac; calul zmeului cere lui Țiriac să-i fie milă de el și să se oprească, pentru că altfel zmeul îl va omorî, dar acesta promite să se oprească doar dacă-l va arunca pe zmeu în nori, iar când va cădea pe pământ, îl va face bucăți cu copitele, ceea ce se și întâmplă. În romanța spaniolă *El rey moro que reta a Valencia*, maurul se fălește că nu se teme de Cid decât dacă ar veni călare pe mânzul iepei lui, mânz care i-a fost răpit pe cărările din Granada. Cid, care vine într-adevăr călare pe acel mânz, l-ar fi putut prinde pe maur, dar "el potrezuelo" nu vrea s-o ajungă pe maică-sa, zicând: "Yo no la quiero alcanzar, porque es la mi madre Baya".⁵³ Avem de a face așadar cu motivul cailor înrudiți, care sunt în măsură să decidă victoria unuia sau a celuilalt dintre protagoniști.

Poate că motivele menționate aici vor fi găsite și în folclorul altor popoare. Apartenența lor la aria romanică va putea deveni certă doar după viitoare cercetări.

Locul lui Franz Obert în etnografia și folcloristica românească și săsească din Ardeal

În *Istoria folcloristicii românești*, O. Bîrlea a schițat activitatea sașilor ardeleni în favoarea folclorului românesc. El se oprește asupra micilor și mai marilor colecții de lirică populară românească ale lui Samuel Mökesch, Josef

⁵³ Pedro M. Piñero y Virtudes Atero: *Romancero de la tradición moderna*. Sevilla 1987, p. 72.

Marlin, Friedrich Wilhelm Schuster, asupra celei de legende, a lui Friedrich Müller, asupra colecției de basme și legende a lui Franz Obert și asupra activității generale a lui Johann Karl Schuller. El subliniază că aceștia "au adus o contribuție de prim rang la cunoașterea folclorului românesc printre cercetătorii europeni."⁵⁴

Prin marea lui colecție de basme și legende românești din Ardeal, dar și prin articolele lui referitoare la mocani și la țiganii ardeleni, și nu în ultimul rând prin contribuțiile lui la studiul folclorului săsesc din Ardeal, Franz Obert este, în opinia noastră, cel mai de seamă etnolog ardelean din deceniul al șaselea al sec. al XIX-lea.

Obert poate fi comparat mai întâi cu Arthur Schott, cel care, prin colecția lui de proză populară din Banat, publicată în limba germană, a constituit modelul lui Franz Obert, realizatorul celei de a doua colecții masive de proză populară românească într-o limbă de circulație universală, de data aceasta din sudul Ardealului. Obert se situează așadar, atât din punct de vedere cronologic, cât și din acela al cantității textelor culese, imediat după Schott. El a fost urmat la distanță de câțiva ani de modeștii colecționari români Demetriu Boer, M. V. Stănescu Arădanul, și, la aproximativ un deceniu, de impresionanta acțiune de culegere prin elevi, inițiată la Blaj de Ioan Micu Moldovan. Nu s-ar putea spune că românii au avut mai mult noroc cu colecțiile lor - majoritatea dintre ele văzând lumina tiparului abia în ultimele decenii ale sec. al XX-lea. Colecția lui Franz Obert a fost depășită cantitativ doar de aceea a Paulinei Schullerus, din Valea Hârtibaciului, publicată tot în germană în 1906.⁵⁵

⁵⁴ *Op. cit.*, p. 117.

⁵⁵ Pauline Schullerus: *Rumäniscche Volksmärchen aus dem mittleren Harbachtal*. Neuausgabe besorgt von Rolf Wilh. Brednich und Ion Taloș. Bukarest 1977.

Anexă:

Odată, Mântuitorul meregea cu Sf. Petru pe lângă o vie, care, împărțită în trei părți egale; via aparținea la trei frați, și era păzită pe rând de câte unul dintre ei. Tocmai era rândul celui mai vârstnic. Când Sf. Petru i-a cerut câțiva struguri, i-a dat mulți, binevoitor. Sf. Petru a dat strugurii Mântuitorului, care însă i-a refuzat, cu cuvintele:

- Eu nu mănânc! Căci darul n-a venit din inimă bună. N-ai văzut că donatorul i-a luat din partea fratelui său?

Sf. Petru nu s-a lăsat deranjat și a mâncat strugurii.

După câțeva vreme a venit din nou cu Mântuitorul la vie și a cerut câțiva struguri de la fratele mijlociu, care era atunci de pază, iar acesta i-a dăruit o cantitate deloc mai mică de cât fratele cel mare. Dar Mântuitorul i-a refuzat din nou, zicând:

- Și ăsta n-a dat dintr-ai lui, ci dintr-ai fratelui lui.

Curând după aceea l-au întâlnit la vie pe fratele tânăr, care le-a dăruit, la cererea lui Petru, cei mai frumoși struguri, din partea lui de vie. Mântuitorul a mâncat și el și a zis donatorului binevoitor:

- Vino cu noi!

Acesta s-a scuzat că, fiind de pază, n-are voie să părăsească via, fără să-și atragă mânia fraților lui. Dar Mântuitorul l-a consolat cu cuvintele:

- Lasă asta în grija mea!

Și el le-a urmat și au sosit într-un oraș mare, al cărui rege era gata să-și dea fata în căsătorie unui împărat vecin. Cei trei drumari au căutat și au găsit găzduire la rege, căruia, la întrebarea dacă nu vreau să mănânce ceva, Mântuitorul a răspuns:

- Nu dorim, dar, fiindcă ne-ați primit atât de prietenește, vrem să vă dăm cel mai bun vin pe care l-ați gustat vreodată.

Și cu aceste cuvinte s-a așezat la un colț de masă sub care a dus un pahar. Dar vinul n-a curs. Atunci, Mântuitorul i-a zis donatorului binevoitor al strugurilor:

- Încearcă tu! Poate reușești tu să faci să curgă cel mai bun vin din colțul mesei. Acesta a făcut cum i s-a spus. Și iată! Dintr-odată a țâșnit vin spumos din masă. Regele a fost înmărmurit. Dar Mântuitorul a zis:

- N-ai prefera să-l ai de ginere pe el?

Și, pentru că regele a răspuns afirmativ, vierul de odinioară a luat pe fata regelui de nevestă și s-a dus cu ea, cu Petru și cu Mântuitorul spre locurile natale. Sosit acolo, i-a mărturisit Mântuitorului că fata de rege nu are unde să-și pună capul, căci cocioaba fraților e foarte mică și nu e curată. Dintr-odată s-a ridicat din pământ un palat luxos, iar Mântuitorul a zis:

Aceasta e locuința ta; ea va fi a ta numai atâta vreme cât vei face bine săracilor!

Multă vreme, perechea dăruită înbelșugat a locuit în prețioasele odăi și a făcut bine tuturor năpăstuiților. Un băiețuș a sporit fericirea casei. Au sosit însă odată, pe vreme de furtună, doi oameni săraci la poarta palatului și au cerut găzduire. Au fost primiți și curând ospitalierii locuitori ai Palatului au recunoscut în oaspeții lor pe Sf. Petru și pe Mântuitorul. După ce aceștia s-au desfătat cu mâncare și băutură, Christos a cerut să fie încinsă soba, pentru ca băiețușul să fie prăjit. Părinții au ascultat, dar băiețușul n-a murit, ci a ieșit din sobă nevătămat, jucându-se cu două mere de aur. Și toate acestea, pentru că părinții lui au ascultat întrutotul pe Mântuitorul. (*Die Zigeuner des siebenbürgischen Hochlands*, în *Das Ausland* 1856, p. 70). Cf. și textul "Christos și vierul" (nr. 52 în colecția lui Franz Obert).